

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 36

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 36. — Рівне: РДГУ, 2007. — 188 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем реалізації психолого-педагогічних ідей Л.С.Виготського на сучасному етапі реформування освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюрів Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 6 від 26. 01. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

УДК: 37. 034: 159

О. І. КОСАРЄВА

ЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙНОЇ І КОГНІТИВНОЇ СФЕР У ПСИХІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Резюме. У статті представлено теоретичний аналіз проблеми зв'язку емоційної та інтелектуальної сфер, висвітлено детермінуючий вплив емоційної сфери на когнітивний розвиток дитини.

Ключові слова: емоційна сфера, пізнавальні процеси, психічний розвиток.

Постановка проблеми. Проблема розвитку емоцій, їх роль у виникненні мотивів як регуляторів діяльності та поведінки дитини є однією з важливіших та складних у психологічній та педагогічній науці, оскільки дає уявлення не тільки про загальні закономірності розвитку психіки дітей та її окремих сторін, але й про особливості становлення особистості дошкільника.

Згідно принципу, відомому під назвою „єдності афекту та інтелекту”, з емоційними явищами пов'язані всі структурні компоненти психіки. Вони супроводжують будь-яку діяльність, занурюються у кожний психічний процес. „Як відомо, – писав Л.Виготський, – відрив інтелектуальної сторони нашої свідомості від афективної вольової сторони є одним з основних та головних пороків всієї традиційної психології... Хто відірвав мислення з самого початку від афекту, той назавжди заклав собі дорогу до пояснення причин самого мислення” [4, 14].

Метою нашого повідомлення є теоретичний аналіз основних підходів до вивчення проблеми зв'язку емоційної та когнітивної сфер у психічному розвитку дитини.

Педагогічне значення правильного розуміння цієї проблеми полягає у тому, що емоції відіграють особливу роль у формуванні у дитини способів та прийомів оволодіння діяльністю. Звідси слідує, що емоції в значній мірі визначають ефективність навчання, а також беруть участь у становленні будь-якої творчої діяльності дитини, в розвитку її мислення.

У цьому контексті науковці (І.Бех, Л.Виготський, О.Кононко, О.Леонтьєв) вказують на те, що вищі специфічні людські психічні функції (логічне мислення, довільна увага, творча уява) здійснюються за допомогою засвоєних дитиною суспільних способів пізнання, формуються постійно під впливом виховання та навчання [1; 3; 6; 7]. А емоційний розвиток дошкільника, на думку О.Запорожця, є однією з істотних умов, що забезпечують ефективність процесу навчання та виховання, його різних сторін [5]. За такого підходу, виховання почуттів дитини є важливішим завданням, ніж виховання її розуму. Зокрема, він вказував, що здивування при зустрічі з новим, невідомим, допитливість, упевненість або сумніви в своїх судженнях, радість від правильного рішення – всі ці емоції є необхідною складовою мислительної діяльності.

Дві найбільш важливі сфери психічного розвитку дитини – емоційні та пізнавальні процеси є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Односторонній розвиток однієї якості, частіше інтелекту, на думку О.Запорожця, по-перше, не дає можливості глибоко зрозуміти особливості самого мислення та керувати його розвитком, по-друге, не дозволяє до кінця зрозуміти роль таких сильних регуляторів поведінки дитини, як мотиви та емоції. Звідси слідує, що емоції відіграють важливу роль в реалізації існуючих у дитини мотивів поведінки. Разом з тим емоції сприяють і формуванню, розвитку та активації нових мотивів. В дослідженні Я.Неверович показано, що емоції не тільки відображають особливості мотивів поведінки дитини, але й відіграють істотну роль в реалізації цих мотивів. Результати означеного вище дослідження свідчать про те, що внутрішня детермінація дитячої діяльності мотивами здійснюється не безпосередньо, а за допомогою особливого психологічного механізму регулювання, що дістав назву механізму „емоційної корекції” поведінки [9].

За такого підходу О.Запорожець вказує, що в процесі розвитку дитини афективні та пізнавальні процеси вступають у взаємозв'язок та утворюють характерну для людських почуттів єдину функціональну систему, що дозволяє суб'єкту не тільки передбачити, але й відчути майбутні наслідки своїх учинків і таким чином, здійснювати адекватну регуляцію складних форм цілеспрямованої діяльності. Передбачення майбутніх результатів своїх дій передбачає утворення у дітей своєрідних афективно-гностичних комплексів тих чи інших емоційних образів, за допомогою яких здійснюється мотиваційно-змістова регуляція дитячої поведінки [5].

Спочатку емоції формуються та видозмінюються під час практичної діяльності і процесі реальної взаємодії з довкіллям. Генетичний зв'язок емоцій та системи практичних взаємин дитини з довкіллям проявляється на самих ранніх етапах онтогенезу, коли у 2-х місячної дитини виникає позитивне ставлення до матері або до іншої близької людини. Ця емоція вперше була досліджена та проаналізована Н.Фігурінім, М.Денисовою, М.Щеловановим та дістала назву „комплексу пожвавлення”. Згодом генезис „комплексу пожвавлення” та його вплив на загальний розвиток дитини раннього віку зазнали поглибленого психологічного вивчення М.Лісіною та її співробітників [8]. Отримані данні свідчать про те, що позитивна емоційна реакція немовляти на появу дорослого не ї інстинктивною реакцією. Такі емоції формуються в перші місяці життя дитини на основі набутого нею досвіду практичної взаємодії та спілкування з близькими дорослими, що допомагає їй задовольняти всі життєві потреби (в тому числі і потреби в нових враженнях), долає всі шкідливі впливи, забезпечує їй комфорт та безпеку.

Численні факти свідчать про те, що якщо такий позитивний досвід спілкування та взаємодії з дорослим у дитини немовлячого віку відсутній або його недостатньо (наприклад, у випадку депривації), то поява „комплексу пожвавлення” затримується або може взагалі не виникнути, що здійснює негативний вплив на майбутній емоційний та інтелектуальний розвиток дитини.

За такого підходу, можемо стверджувати, що навіть на самих ранніх етапах дитинства емоційний розвиток здійснюється в діяльності та стимулює інтелектуальну сферу. Крім того, приклад виникнення „комплексу поживлення” та його вплив на майбутній розвиток дитини допомагає зрозуміти значення емоційного комфорту дитини з перших днів життя для повноцінного психічного розвитку. На наступних етапах розвитку виникнення нових почуттів пов'язано зі змінами змісту та структури діяльності дитини, під час якої реалізуються її взаємини з оточуючими людьми. А самі емоції починають виступати в якості „регуляторів діяльності”. На основі зовнішньої практичної діяльності починає закладатися своєрідна внутрішня діяльність – емоційна уява, що являє собою своєрідний сплав афективних та когнітивних процесів, та єдність афекту та інтелекту, яку Л.Виготський вважав характерним для вищих специфічних людських почуттів” [3].

Якщо на ранніх стадіях вікового та функціонального розвитку афекти виникають в якості позитивної або негативної емоційної оцінки, то на більш пізніх генетичних ступенях вони можуть з'являтися до виконання дії в формі попередження можливих наслідків. Такого роду попередження відіграє важливу роль в тих складних формах діяльності, які починають закладатися в дошкільному віці. Для їх виконання необхідно не тільки попередньо уявити майбутні результати своїх дій, але й заздалегідь відчувти той сенс, який вони будуть мати для оточуючих, а разом з тим і для дитини самої.

При аналізі психологічних механізмів виникнення емоційного передбачення результатів дій виявляється взаємозв'язок афекту та інтелекту, взаємозв'язок емоційних та пізнавальних процесів. У процесі розвитку дитини афективні і пізнавальні процеси вступають у взаємозв'язок та утворюють характерну для людських почуттів єдину функціональну систему, що дозволяє суб'єкту не тільки передбачати, але відчувати майбутні наслідки своїх вчинків, і таким чином, здійснювати адекватну емоційну регуляцію складних форм цілеспрямованої діяльності. Під час протікання емоційних процесів відбувається рішення певних задач. Емоція виникає тоді, коли перед суб'єктом постає невідомою проблема, а очікувані результати не можуть бути досягнуті звичним шляхом, автоматично. В одних випадках перед дитиною можуть виникнути суто пізнавальні задачі, що вимагають в першу чергу з'ясування об'єктивного значення елементів ситуації та їх взаємин один з одним, а в інших – задачі мотиваційно-емоційного характеру, які викликаються незрозумілим сенсом цієї ситуації для суб'єкта, для задоволення його потреб та інтересів. У цьому випадку і починається драма емоційних переживань, боротьба протилежних афективних тенденцій до тих пір, доки сенс того, що відбувається не з'ясується і почуття не будуть узгоджені з цим сенсом.

Розглянемо, детальніше, яким чином здійснюється процес отримання та переробки інформації, яка необхідна для рішення змістових та мотиваційно-емоційних задач. Основну роль у генезисі почуттів у дитини відіграє її практична діяльність, під час якої вона вступає у реальні взаємини, оволодіває соціальними нормами та правилами поведінки. Відносно рано на основі практичної діяльності починають закладатися особливі форми орієнтувально-дослідницьких дій, спрямованих на з'ясування того, яке значення мають об'єкти для самої дитини. Прості види такого орієнтування, що називається „мотиваційно-змістовим”, здійснюється за допомогою системи пробних дій.

В дослідженні М.Лісіної та її співробітників було встановлено, що дитина при зустрічі з незнайомим дорослим перед тим, як почати взаємодіяти, попередньо уважно вивчає його. Вона придивляється до людини, слідкує за поведінкою, з'ясовує, яку реакцію можна від дорослого очікувати, наскільки він доброзичливий. В залежності від емоційного враження малюк або намагається залучити особу у спільну гру, або відмовляється мати з ним справу. Тобто дитина здійснює мотиваційно-змістове орієнтування в актуальній ситуації при безпосередньому сприйманні [8].

Цей приклад, по-перше, демонструє те, що емоційні та пізнавальні сторони є взаємопов'язаними, по-друге, підкреслює, наскільки важливим є для дитини позитивна емоційна установка дорослого при організації спільної діяльності. Такі істотні зміни у розвитку дитячого мислення, які Ж.Піаже називав процесами децентрації, виникають на основі перебудови мотиваційно-емоційної сфери. Сформована у дитини під впливом досвіду спілкування здатність співчувати іншим людям призводить до афективної децентрації, яка ніби випереджає виникнення децентрації інтелектуальної.

Звідси слідує, що від сприятливого емоційного розвитку дитини залежить успішність її розумової діяльності. Але, в свою чергу, інтелектуальна насолода, яку дитина отримує при оволодінні новими знаннями, дає їй багатий емоційний досвід. Взагалі, розвиток інтелекту створює необхідні передумови для формування вищих моральних та естетичних почуттів, що вимагають розуміння сенсу пережитих явищ.

В контексті останнього Л.Виготський вважав, що характер переживання визначається тим, як дитина розуміє ті обставини, що впливають на неї, тобто рівнем розвитку її узагальнень [3].

Розуміння, міра узагальнення, з якою дитина сприймає довкілля, безумовно, має значення як один з факторів, що обумовлює вплив середовища. Більш того, певна міра розуміння, безумовно, є необхідною умовою його впливу. Однак, на думку Л.Божович, всі ці умови є недостатніми для того, щоб визначити характер впливу середовища на дитину. Звідси слідує, скільки б не вивчався рівень мислення дитини, ми не зрозуміємо із цього ні особливостей її переживань, ні характеру впливу на неї тих або інших обставин життя [2].

Зрозумілим є те, що саме сприятливі емоційні переживання сприяють становленню та розвитку її пізнавальних процесів та діяльності, регуляції її поведінки. Порушення емоційної сфери можуть негативно впливати на психічний розвиток дитини. Емоції, що мають негативний характер, при певних обставинах сприяють виникненню негативних установок, перебудова яких, на думку О.Запорожця та О.Леонтьєва, можлива

лише при зміні місця людини в системі суспільної діяльності. Навіть у тих випадках, коли ці емоції не завжди є усвідомленими, вони гальмують готовність людини діяти активно в певному напрямі, пригнічують її творчий потенціал. В дисонансі свідомих і несвідомих утворень є одна із причин дисгармонії розвитку особистості дитини [5; 7].

Актуальним для нашого дослідження є те, що порушення емоційної сфери дитини, що виникають можуть гальмувати розвиток різних видів дитячої діяльності. Емоційні труднощі зазвичай виникають у зв'язку з негативними емоційними переживаннями дитини. Найстійкіші негативні емоційні переживання спостерігаються при незадоволеності дитини ставленням до неї оточуючих людей, особливо значущих для неї дорослих, тобто в першу чергу батьків. Незадоволеність дітей взаєминами з оточуючими проявляється в різних переживаннях: розчаруванні, образі, гніві. Звідси слідує, що дорослі, особливо батьки, повинні підтримувати позитивні емоційні стани дітей і турбуватися про те, щоб не виникали гнітючі емоції, що негативно впливають на весь організм.

Соціальний розвиток маленьких дітей може здійснюватися лише в емоційному контакті з дорослими. Дитина досить рано засвоює систему взаємин з довкіллям. Безпосередньо сприймаючи емоційну атмосферу сім'ї, наслідуючи дорослих, малюк переймає їх ціннісні орієнтації, ставлення до людей. Від дорослих залежить, наскільки адекватними будуть емоційні реакції дітей. особлива увага повинна звертатися на аналіз негативних емоційних проявів дошкільників, що виникає при несприятливих взаєминах з оточуючими. Актуальним для нашого дослідження є висловлювання Л.Виготського про афективний характер ставлення дитини до довкілля, який він розглядає у вигляді виділеної ним одиниці – переживання. Аналіз переживання, на думку психолога, дозволяє виявити дійсне становище дитини в житті. Виступаючи показником взаємин дитини з довкіллям, воно відбиває соціальну ситуацію розвитку. Л.Божович указувала, що „за переживанням лежить світ потреб дитини – її прагнень, бажань, намірів в їх складному переплетінні з можливостями їх задоволення” [2, 159]. Емоційні особливості дитини обумовлені впливом ряду факторів, в тому числі, темпераментом, динамікою взаємин. В результаті цих впливів виникають відносно стійкі форми поведінки, що є, на думку Л.Божович, основою формування характеру дитини. Звідси слідує, що властиві дитині позитивні реакції (задоволення, радість, емпатія) сприяють розвитку таких рис характеру, як оптимізм, доброзичливість, життєрадісність. Якщо закріплюються негативні переживання (роздратованість, незадоволення, розчарування, страх) – це може сприяти появі таких рис особистості, як агресивність, тривожність, песимізм тощо. Крім того небажані риси характеру будуть сприяти порушенню адаптивних механізмів, виникненню неврозів та межових станів. Зафіксовані негативні емоційні стани відіграють дезорганізуючу роль в житті та діяльності дітей дошкільного віку. Згодом, вони починають неадекватно регулювати психічну діяльність та поведінку дитини, призводять до імпульсивності, негативізму, впертості.

Проблемі виникнення неадекватних емоційних переживань, подоланню страху, невпевненості у собі, негативного ставлення до оточуючих було присвячено дослідження Л.Абрамян. На її думку, тривалі негативні переживання дезорганізують психічну діяльність дітей та їх спілкування з ровесниками. З'явившись під впливом певних причин, ці емоції не тільки накладають відбиток на досвід дитини, але і здійснюють вплив на подальший її розвиток. Вони можуть сприяти виникненню негативної життєвої позиції та викликати затримку психічного розвитку дитини. Проведене дослідження показало, що негативні емоції дитини, різні за формою прояву, змісту та характеру протікання, можуть бути обумовлені явною незадоволеністю деяких дітей психологічним кліматом та характером взаємин у сім'ї або дитячому садку. Реагуючи на деякі події та факти як на психотравмуючу та фруструючу ситуацію, дитина своєю емоційною поведінкою та реакцією демонструє справжній зміст, який вони для неї мають. Пережиті невдачі викликають у одних дітей тривалі негативні емоційні стани у формі загального негативного ставлення до людей. У інших – гострі, афективно виражені переживання сприяють ситуації спільної діяльності, але не залишають негативного сліду. Але в будь-якому випадку, вониносять шкоду психічному розвитку дитини. Афекти гніву, образи дуже легко виникають і повторюються у збудливих дітей, оскільки до афективних ситуацій, як стверджує О.Леонтьєв, не відбувається звикання [7].

Для дітей зі стійкими негативними установками щодо оточуючих характерним є прихованість емоцій, „за стрівання” на образах, які їм нанесли, пасивний протест та уособлення. Потерпівши поразку в ситуаціях спільної діяльності, дитина під впливом тривалих переживань накопичує негативний досвід. Під впливом минулого досвіду емоції змінюють своє місце в діяльності дитини – вони починають передувати подіям та попереджати про очікуваний негативний результат. Цей емоційний процес, названий О.Запорожцем та Я.Неверович емоційним передбаченням, певним чином орієнтує дитину на очікування негативних подій та підтримує те тло, на якому легко виникають негативні емоції, що породжують недовіру та упередження, що налаштовують на очікування невдач в ситуації взаємодії [9]. Це заважає пошуку адекватних способів спілкування в ситуаціях, що вимагають вирішення змістових задач. Спроба дорослого аргументувати привабливість спільної гри може викликати раптове відчуження. Демонстрація байдужості являє варіант захисної поведінки дитини, яка демонструє переляк, невпевненість у собі. У дітей, чий розвиток обтяжений внутрішньо особистісними конфліктами, спостерігається постійна боротьба різнобарвних емоцій. Якщо страх і тривога стають у них провідними, то як правило, починають відігравати роль спонукальної сили в конфліктних ситуаціях. Внаслідок цього їх взаємини з близькими відрізняється підвищеною залежністю і, разом з тим, деяким деспотизмом. Стійкі негативні переживання призводять також до гіпертрофованого розвитку мотиву самозбереження.

Стійкі негативні переживання виступають для дитини найбільш небезпечними для розвитку психіки дитини. Вони, беручи участь у ієрархізації мотивів, призводять до того, що мотиви самозбереження стають провідними та перешкоджають розвитку соціальної орієнтації дітей. Різні емоційні проблеми негативно впливають на розвиток всіх психічних процесів дитини: відчуттів, уяви, сприймання, пам'яті, мислення.

Висновки. Отже, дві найбільш важливі сфери психічного розвитку дитини – емоційні та пізнавальні процеси є взаємопов'язаними та взаємозалежними. За такого підходу, можемо стверджувати, що навіть на самих ранніх етапах дитинства емоційний розвиток здійснюється в діяльності та стимулює інтелектуальну сферу.

Перспективу нашого дослідження вбачаємо в розробці та апробації психолого-педагогічних умов для подолання емоційних труднощів дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Біля витоків сутності особистості // Шлях освіти. – 1999. – № 2. – С. 10-14.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
3. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. – СПб.: Союз, 1997. – 219 с.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь / Под ред. В.В.Давыдова. – М.: Педагогика, 1982. – 504 с.
5. Запорожец А.В. Избранные психологические труды в 2-х т. / Под ред. В.В.Давыдова, В.П.Зинченко. – М.: Педагогика, 1986. – Т 1. – 316 с.
6. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: (Системний підхід). – К.: Стило, 2000. – 336 с.
7. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: Изд. МУ, 1972. – 572 с.
8. Лисина М.И. Проблема онтогенеза общения. – М.: Педагогика, 1986. – 144 с.
9. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста / Под ред. А.В.Запорожца, Я.З.Неверович. – М.: Педагогика, 1986. – 176с.

Резюме. В статье представлен теоретический анализ проблемы соотношения эмоциональной и когнитивной сфер, раскрыто детерминирующее влияние эмоциональной сферы на интеллектуальное развитие ребенка.

Ключевые слова: эмоциональная сфера, познавательные процессы, психическое развитие.

Summary. In article is presented the theoretical analysis of a matter of correlation emotional and cognitive spheres, is disclosed determining the influence of emotional sphere on the intellectual development of child.

Key words: emotional sphere, cognitive processes, psychic development.

Одержано редакцією 22.12.2006.

УДК: 37. 035: 159. 922. 73

Г. В. МАРЧУК

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ В СВІТЛІ ТЕОРІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ Л. С. ВИГОТСЬКОГО

Резюме. Стаття присвячена аналізу особливостей соціального розвитку дитини дошкільного віку. Значення соціального розвитку для особистісного становлення полягає у формуванні соціальної поведінки.

Ключові слова: соціальний розвиток, соціальна поведінка, різновікова група.

Постановка проблеми. Проголошення особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти вимагає позитивних змін, пов'язаних з особистісним становленням дошкільника. В ході свого розвитку – для того, щоб сформуватися як особистість, – дитина повинна стати частиною соціального світу, в який вона входить, в якому вона діє і який її збагачує.

Життєвий шлях людини, відображення нею соціально-психологічної реальності є складною двосторонньою взаємодією її та соціального життя. Процес їх взаємовпливу спричиняє розвиток і становлення індивіда. Активність індивіда зумовлена потребою людини належати до соціуму, сприймати, оцінювати й осмислювати його, ідентифікувати себе із іншими людьми, конкретною соціальною групою. По мірі того як дитина росте, вона вступає в різноманітні відносини з оточуючими людьми – дорослими та дітьми –, які, в свою чергу, входять в різні соціальні групи. Формування особистості відбувається за допомогою власного досвіду становлення і розвитку в безпосередніх соціальних контактах, у процесі яких людина зазнає впливу мікросередовища, а через нього – і макросередовища, його культури, соціальних норм і цінностей. Про розвиток особистості дитини свідчить зміна її активності у соціальній ситуації розвитку, яку Л.С.Виготський визначає як “своєрідне, специфічне для даного віку, виняткове, єдине і неповторне відношення між дитиною і навколишньою дійсністю, насамперед соціальною”. Соціальна ситуація розвитку визначає об'єктивне місце дитини в системі соціальних відносин і відповідні очікування і вимоги, які ставить перед нею суспільство, особливості розуміння дитиною соціальної позиції, яку займає і своїх взаємовідносин з оточуючими людьми [2].

Соціальні аспекти виховання дітей, починаючи з дошкільного дитинства, набувають особливої ваги в наш час становлення відкритого суспільства. Адже розвиток особистості здійснюється, виявляється, збагачується, коригується в соціальній діяльності та поведінці дошкільника.

У психолого-педагогічній науці останнього десятиріччя виконано багато робіт, присвячених висвітленню

З М І С Т

<i>Вступ</i>	3
<i>Приходько Ю. О.</i> Внесок Л. С. Виготського в розвиток дитячої психології	4
<i>Поніманська Т. І.</i> Гуманістичне виховання в контексті ідеї Л. Виготського про дитячо-доросле співтовариство	8
<i>Дичківська І. М.</i> Проблема ефективності інноваційних процесів в освіті	12
<i>Горопаха Н. М.</i> Реалізація ідей Л. С. Виготського у розвиваючому навчанні дітей дошкільного віку (на прикладі використання дослідницького методу)	15
<i>Янциур Л. А., Фарина Н. П.</i> Л. С. Виготський про розвиток дитячої творчості	20
<i>Маліновська Н. В.</i> Мотиваційний компонент у навчально-мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку	24
<i>Самсонюк Н. Ф.</i> Прислів'я як індикатор визначення компетентності дошкільника у сфері життєдіяльності „Я сам”	26
<i>Воробйова Л. М.</i> Л. С. Виготський і розвиток сучасної психолінгвістики	29
<i>Белова С. А.</i> Інтерес як педагогічна умова навчально-виховного процесу у творчих спадщинах Л. Виготського та Г. Шарельмана	31
<i>Сузанская Т. Н.</i> Особенности катарсиса в „детском тексте” русской литературы	35
<i>Степанова О. І.</i> Збагачення словника дітей дошкільного віку засобами поетичної лексики	39
<i>Пох Л. И.</i> Эстетические воззрения Л. Н. Толстого в „Психологии искусства” Л. С. Выготского	42
<i>Разина Н. В.</i> Психологическая готовность к материнству в контексте культурно-исторической концепции	43
<i>Ховрина Г. Б.</i> Психологические особенности коррекции детей, не готовых к школьному обучению в контексте культурно-исторической концепции Л. С. Выготского	46
<i>Воробйов А. М.</i> Генезис дослідження співвідношення інтелекту та якостей креативної особистості	49
<i>Кравцов О. Г.</i> Исследование психологических особенностей девиантных подростков в русле культурно-исторической теории Л. С. Выготского	52
<i>Борова В. Є.</i> Дослідження корекції звуковимови дітей дошкільного віку в логопедії.	56
<i>Макаренко М. А.</i> Культурно-исторический анализ роли профессионального сознания в развитии личности	62
<i>Леценко Г. П.</i> Теорія мовленнєвої діяльності як основа формування комунікативної компетенції	66
<i>Новикова-Грунд М. В.</i> Групповые текстовые методики как развитие идеи инструментального метода	71
<i>Жаровцева Т. Г.</i> Професійне ставлення майбутніх педагогів до проблем неблагополучних сімей	75
<i>Литвиненко С. А.</i> Актуалізація ідей Л. С. Виготського в сучасній практиці виховання	80
<i>Юрченко В. М.</i> Л. С. Виготський як фундатор методології систематизації психологічних знань	82
<i>Рудь Г. В.</i> Динаміка формування і реалізації життєвих планів особистості у ранній юності	85
<i>Мірошина Г. Г.</i> Використання ідей Л. С. Виготського про культурний розвиток дитини в розгляді проблеми опосередкованої трансляції етичної культури від керівника дошкільного закладу дітям	89
<i>Головань Т. М.</i> Становлення і розвиток дошкільних закладів в Криму в II половині XIX – початку XX ст.	91
<i>Фасолько Т. С.</i> Л. С. Виготський про виховання моральної поведінки	96
<i>Кравець Л. М.</i> Рефлексивний підхід до становлення професійної діяльності майбутніх педагогів	100
<i>Врочинська Л. І.</i> Педагогічна підготовка батьків – основа ефективної взаємодії у вихованні гуманної поведінки дитини	102
<i>Матейко Н. М.</i> Психологічна корекція пізнавальної сфери дітей в умовах несприятливого екологічного середовища	106
<i>Козлюк О. А.</i> Психолого-педагогічна сутність поняття „спілкування” та підходи до його розуміння	108
<i>Косарєва О. І.</i> Зв'язок емоційної і когнітивної сфер у психічному розвитку дитини	113
<i>Марчук Г. В.</i> Проблема соціального розвитку дитини в світлі теорії соціалізації Л. С. Виготського	116
<i>Меналюк Г. Ф.</i> Мовленнєва математична культура вихователів дошкільних закладів	118
<i>Вижевська Ю. О.</i> Педагогічні умови формування професійно-пізнавального інтересу майбутніх учителів до педагогічної діяльності	122
<i>Федорова Н. В.</i> Гумор у спілкуванні викладачів із студентами як одна з умов організації гуманістичної педагогічної взаємодії	125
<i>Демянюк О. Б.</i> Гра як засіб корекційно-розвивального впливу на дітей дошкільного віку	128
<i>Грищук М. М.</i> Техніка постановки запитань як метод розвитку та підтримки психолого-психотерапевтичного процесу: системний аспект	131
<i>Панасюк М. М.</i> Соціально-психологічні фактори появи та розвитку навчального стресу у студентів вищих навчальних закладів	134
<i>Берлинская Л. А.</i> Ключевые компетенции в подготовке учителей Германии	138
<i>Дроздова К. В.</i> Результативність когнітивного напрямку самостійних занять фізичною культурою підлітків ..	140
<i>Картель Т. М.</i> Місце і роль професійної адаптації в професійному становленні майбутніх інженерів-будівельників	142
<i>Музика Ю. О.</i> Діагностика рівнів готовності майбутніх учителів до формування логічного мислення в молодших школярів	145
<i>Шмелев И. М.</i> Особенности картины мира лидера деструктивного культа	148
<i>Соколова А. В.</i> Досвід підготовки вчителів до формування педагогічної творчості в університетах Англії	150

Носова Н. В. Особливості фасилітативної дії педагогів у навчально-виховному процесі	154
Глоба Н. В. Анализ интеллектуальной децентрации у детей с задержкой психического развития (младший школьный возраст)	159
Конюхова Т. С. Поняття екосистеми як одне з провідних у сучасній екологічній освіті дошкільників	165
Мельник І. Я. Моральний аспект міжособистісних відносин у молодшому шкільному віці	169
Арсеев И. И. Особенности становления мотивационно-смысловой сферы верующих людей	172
Сторож О. В. Теоретико-психологічний аналіз особливостей творчого мислення і креативної особистості ...	176
Якобчук Т. О. Педагогічні умови запобігання та корекції відхилень у емоційному розвитку дитини дошкільного віку	180
Відомості про авторів	185

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 36

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Поніманська Т. І.
Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 10.01.2007 р. Підписано до друку 26.01.2007 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,57. Замовлення № 21/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 36. — Рівне: РДГУ, 2007. — 188 с.

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем реалізації психолого-педагогічних ідей Л.С.Виготського на сучасному етапі реформування освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20